

#הצילו_את_שיח_ג'ראח: אסטרטגיות של אקטיביזם והתנגדות ל אלימות בטיקטוק

מאיה דה־פריס ונור גומייד*

תבוא

מאז פרוץ המחאות בעולם הערבי בשנת 2011, פלטפורמות דיגיטליות זכו לתשומת לב רבה בזכות יכולתן לקדם מחאות מקומיות וגלובליות. זאת לצד ביקורת על צדדיהן האפלים יותר, ובעיקר יכולות המעקב המתקדמות שהן מייצרות והשלכותיהן על מחאות ופעילים פוליטיים (Marx, 2015). הסכסוך הישראלי-פלסטיני הוא סכסוך עיקש המאופיין באירועי הסלמה אלימים (Coleman, 2006). הסלמה באלימות בין פלסטינים לישראלים התרחשה במאי 2021, כאשר בית המשפט הישראלי דן בשאלת הפינוי של משפחות פלסטיניות משכונת שיח' ג'ראח בירושלים המזרחית. דיון זה הוביל למחאה פלסטינית שהחלה ב־6 במאי 2021 והתפשטה לערים מעורבות אחרות בישראל וגם לגדה המערבית. בסופו של דבר, אירועים אלו הגיעו לשיא במבצע "שומר חומות". באותם שבועות, בדומה לאירועי הסלמה אחרים בסכסוך הישראלי-פלסטיני בשנים האחרונות, הרשתות החברתיות המקוונות מילאו תפקיד מרכזי בתיווך הסכסוך וביצירה של מחאה, התנגדות ואקטיביזם דיגיטליים (Monshipouri & Prompichai, 2018). הפעם, טיקטוק הייתה הפלטפורמה שקיבלה את הבכורה. מחקר זה מתמקד בפעולות אקטיביסטיות לא־אלימות, כתגובה לאלימות של המדינה, המאורגנות באמצעות פעילות תקשורתית דיגיטלית, שזמינותה מאפשרת לעסוק באקטיביזם ובהשתתפות פוליטית בצורות שונות ומקוריות, לצד אקטיביזם בטוח בדמות הפגנות, צעדות ועוד.

במקרה הבוחן של שכונת שיח' ג'ראח ניכר כי השימוש בפלטפורמות הדיגיטליות לאורך השנים (Fatafta, 2021) העלה על נס את המאבק של תושבי השכונה, הן מבחינת יצירת שיח תקשורתי נרחב סביב המאבק והן מבחינת תוצאותיו, כאשר לעת

* ד"ר מאיה דה־פריס, המחלקה לתקשורת ועיתונאות, האוניברסיטה העברית בירושלים

(maya.de-vries@mail.huji.ac.il)

נור גומייד, המחלקה לתקשורת ועיתונאות, האוניברסיטה העברית בירושלים (noor.

gommed@mail.huji.ac.il)

עתה נדחה הפינוי של שמונה משפחות פלסטיניות. לצד זאת, התייעוד הרב הוביל גם לפעולה נגדית, ומשתמשים פלסטינים רבים דיווחו על הסרת תכנים ומחיקת חשבונות, בעיקר בטוויטר ובפלספורמות השייכות לפייסבוק (7amleh, 2021). בתגובה לצנזורה הדיגיטלית, הפעילים בשיח' ג'ראח תרו אחר פלטפורמות ושיטות התארגנות חלופיות כדי להמשיך ולהפיץ את מאבקם. באותה עת טיקטוק הייתה הפלטפורמה הכי פחות מצונזרת, ועל כן היא הפכה לפלטפורמה העיקרית להפקה והפצה של חדשות על שיח' ג'ראח. ירידת קרנה של פייסבוק כמרחב להתנגדות, לצד עלייתה של טיקטוק בקרב צעירים פלסטינים במהלך מבצע "שומר חומות" – המכונה בערבית "התפרצות מאי" – הובילו אותנו לבדוק כיצד השתקפו דרכי הביטוי והפעולה של המאבק הפלסטיני על שכונת שיח' ג'ראח בפלטפורמת טיקטוק.

כדי לענות על שאלה זו ערכנו מחקר איכותני שבו ניתחנו 243 סרטונים שדלינו מטיקטוק במהלך חודש מאי 2021, תחת תגי ההקבצה (האשטאגים) #انقذوا_حي_الشيخ_جراح², #sheikhjarrah, #savesheikhjarrah. בניתוח שערכנו מצאנו ארבע אסטרטגיות המצביעות על אופני השתתפות במחאה של שיח' ג'ראח: (1) הסברה; (2) תיעוד; (3) טרנדים; (4) לעג. המונח "אסטרטגיות" מחבר בין הסרטונים כביטויים שונים של דרכי פעולה לגבי אותה מטרה ובאותה פלטפורמה. אסטרטגיות אלו מייצרות סיפור רחב המורכב מהתנגדויות אינדיווידואליות במרחב הדיגיטלי של טיקטוק, המאפשר לכל אחד לתרום למאבק הפלסטיני כראות עיניו, בהתאם לתחביבי ויכולותיו, כאשר שלושת ההאשטאגים הם כותרות שמאגדות את בליל הקולות הפרטיים. מניתוח הסרטונים עולה שבזכות האפשרויות שטיקטוק מציעה למשתמשיה היא הפכה לסביבה רלוונטית להתנגדות ואקטיביזם, שבה כל משתמש יכול להפוך לאישיות פוליטית הנשענת על עצמה ועל מטרה שיתופית יותר.

על מנת להבין לעומק את ארבע האסטרטגיות שמיפנו בטיקטוק, יש לבחון ראשית את האקטיביזם בעידן הדיגיטלי.

מחאה, התנגדות ואקטיביזם דיגיטלי

האפשרות למחאה פוליטית היא חלק בלתי נפרד מחופש הביטוי, אחד היסודות של חברה דמוקרטית. תנועות מחאה והתנגדות חברתיות אינן תופעות חדשות. מהפכות שונות שהתחוללו לאורך ההיסטוריה האנושית בנו מדינות חדשות ויצרו אמות מידה חברתיות ופוליטיות (Goodin & Tilly, 2006). תנועות אלו מורכבות מקבוצות המאמינות שהמבנים המוסדיים שלהן יכולים להשתנות ורוצות בשינוי. כמו כן, לקבוצה יש מידת מחויבות מסוימת, בהתאם לרמת המאמץ והמשאבים שחברים בודדים, המשייכים את

עצמם לקבוצה, מוכנים להשקיע למען קידום האמונות והתפיסות של הקבוצה (Bar-Tal & Halperin, 2011). פעמים רבות מופעי התנגדות, מחאה ופרובוקציה של קבוצה מסוימת, המבקשת לשנות את סדר היום הפוליטי והחברתי הקיים, נתפסים כשברית מוסכמות אלימה בעיני הקבוצה השנייה, שסדר יומה מתערער ונפגע (Appadurai, 2009; McDonald, 2006).

אקטיביזם מוגדר כפעולה של קבוצת אנשים, לרוב מתנדבים, אשר מטרתם לשנות מציאות מסוימת. אקטיביזם הוא גם פרקטיקה של ארגונים, לרוב כאלה ללא מטרת רווח או מן המגזר הפרטי, המעוניינים לקדם רעיונות מסוימים, להפעיל לחץ פוליטי או כלכלי ולשנות פרקטיקות קיימות במסגרת "דמוקרטיה דינית" (דויד ואחרים, 2001), שבאמצעותה מתהווה המרחב הציבורי של החברה האזרחית (Gerbaudo, 2012). פלטפורמות דיגיטליות מאפשרות כמעט לכל אחד למלא תפקיד פוליטי וחברתי, גם אם באופן חד-פעמי. השתתפות פוליטית בפלטפורמות הללו נובעת משילוב בין מוטיבציות אישיות של הפרט ובין הציפייה שלו לזכות בתגמולים מקהל העוקבים שלו בפלטפורמה הדיגיטלית, שבה הוא משתתף באמצעות דיבור, צילום או כתיבה (Lilleker & Koc-Michalska, 2017). לפי כטריאל (Katriel, 2020), בעידן הדיגיטלי אקטיביזם ממוקד שיח זכה גם לכינוי הביקורתי "קליקטיביזם". עם זאת, לדבריה, גם אם מדובר ב"אקטיביזם כורסה" בלבד, זהו עדיין אקטיביזם מאורגן, המורכב מהתבטאויות שמאתגרות עמדות קיימות ומתבסס על שיתוף אותנטי של הפעילים בשיח המחאה.

חיי היום-יום שזורים במרחב הדיגיטלי וברשתות החברתיות. אנחנו משתפים ומשתתפים במרחבי שיח פוליטיים ואחרים באופן כמעט תמידי (Kligler-Vilenchik & Literat, 2019). צוקרמן (Zuckerman, 2014) הגדיר זאת "מעורבות חברתית משתתפת": אזרחים פעילים פוליטית משתמשים בפלטפורמות המגוונות של הרשתות החברתיות כדי לנסות להשפיע על תהליכי קבלת החלטות (Christensen, 2011). בנט וסגרברג (Bennett & Segerberg, 2012) הגדירו את המושג "פעולה מקושרת" כמבנה של השתתפות ומחאה פוליטית שהפך נפוץ בעידן הדיגיטלי. באמצעות הרשתות החברתיות המשתמשים יוצרים ומשתפים צורות מגוונות של מחאה מותאמת אישית, כחלק ממחאה ציבורית רחבה שנוצרת ומתקיימת במרחב הדיגיטלי. פעולות מחאה בעידן האינטרנט והפלטפורמות הדיגיטליות השפיעו על האופן שבו תנועות חברתיות פועלות ומארגנות את פעילותן – מה שמוכר היום כאקטיביזם דיגיטלי (Tufekci & Wilson, 2012). לאקטיביזם הדיגיטלי מאפיינים ייחודיים, והוא מרחיב את גוון האפשרויות הזמינות לדרכי פעולה וביטוי (Anderson et al., 2021; de Vries et al., 2015; Papacharissi, 2015). למחאות ותהליכי שינוי פוליטיים נדרש זמן עד מימושם,

ולעיתים, במצבים מסוימים של סכסוך פוליטי מתמשך (Kriesberg, 1993), שבהם אי שביעות הרצון הפוליטית נמשכת זמן רב ללא פתרון, נראה עליות וירידות של מחאות ופעולות ציבוריות, שלא בהכרח מובילות לשינוי מבני (Shalhoub-Kevorkian, 2011); בין האירועים שהביאו לקדמת הבמה את הרשתות החברתיות כגורמים בעלי חשיבות המשפיעים על דעת הקהל בקריאה למחאה ולשינוי בשיח הציבורי, היו המחאות המכונות "האביב הערבי", שהתרחשו בתוניסיה, מצרים ומדינות נוספות, בעיקר בשנים 2010-2011. על כן, כדי להבין איך טיקטוק תרמה לארגון המחאה הפלסטינית בשיח ג'ראח, עלינו להבין ראשית את התפקידים שממלאות פלטפורמות דיגיטליות, ובעיקר רשתות חברתיות דיגיטליות, בעולם הערבי בשנים האחרונות.

אקטיביזם דיגיטלי והאביב הערבי

בימים שלאחר הפלת שלטון הנשיא מובארכ במצרים הופיע ברשת החברתית פייסבוק הטקסט הבא בערבית:

מובארכ, נאצר וסאדאת שותים תה בעולם הבא. מובארכ שואל את נאצר: איך הגעת לכאן? רעל, נאצר עונה.³ מובארכ ממשיך ופונה לסאדאת: איך אתה הגעת לכאן? כדור של מתנקש, סאדאת עונה. סאדאת ונאצר פונים למובארכ ושואלים אותו: ואתה איך הגעת לכאן? פייסבוק! מובארכ עונה.⁴

חוסני מובארכ לא מת ב־2011, בזמן המהפכה שהביאה לקץ שלטונו, אלא כמעט עשר שנים לאחר מכן, בפברואר 2020. כיום, המחקר ביקורתי יותר בנוגע להשפעתן של מחאות אלו ולתרומתן לפרוץ האירועים. ככל שחוקרים העמיקו בתהליכים שקדמו לאירועים אלה ובחנו אותם מזוויות מגוונות הכוללות התייחסות לזמינות הטכנולוגיות ולהיבטים חברתיים ופוליטיים שונים, התברר כי השפעתן של הרשתות החברתיות על ההשתתפות במחאות השונות של האביב הערבי לא הייתה אחידה כלל. למשל, נמצא כי במצרים שירותי האינטרנט הופסקו לפרקים בידי הרשויות, וכתוצאה מכך נעשה שימוש רב יותר בהודעות טקסט רגילות (Ghonim, 2012; Lim, 2012; Wolfsfeld et al., 2013). עשור לאחר האביב הערבי, שצמח לצד מחאות ידועות אחרות, כמו מחאת וול'סטרט, האקטיביזם הדיגיטלי אומנם נתפס כמובן מאליו עבור קבוצות רוב, אך בעיני קבוצות מיעוט הוא מורכב יותר מבחינת המחיר האישי שהוא עלול לגבות ומבחינת יכולתו להשפיע בפועל (Badr & Möller, 2021).

המודעות לכך שגורמים שונים מתעדים ביטויי מחאה וההתנגדות במרחב הדיגיטלי בצורות שונות הלכה וגברה (Gillespie, 2018; Morozov, 2011) וגרמה לפעילים

רבים, וגם לאלו שפעילים פחות, להפחית ולשנות את אופני ההשתתפות שלהם בשיח הדיגיטלי, לעיתים עד כדי התנתקות ומחיקת הפרופיל מפלטפורמות מסוימות, כמו פייסבוק (de Vries, 2021). הדוגמה של פייסבוק חשובה בהקשר זה, משום שבעשור הראשון של שנות האלפיים, הדיון הציבורי, התקשורתי והאקדמי נטו לתאר את הפלטפורמה כמעודדת תהליכי דמוקרטיזציה ושיח דמוקרטי (Stepanova, 2011). אך מחקרים שונים מהעשור האחרון חשפו זווית אחרת, והראו שמחאה דיגיטלית בפייסבוק עלולה להוביל לניטור, צנזורה, מעקבים ומעצרים (7amleh, 2021).

הביקורת ההולכת וגוברת סביב פייסבוק, בעיקר לאחר דליפת המסמכים לאתר Cambridge Analytica (Brown, פרשת WikiLeaks (Portwood-Stacer, 2013), והחשיפה של פרנסס האוגן, עובדת פייסבוק לשעבר (Filipovic, 2021), הובילה להבנה עמוקה יותר בקרב ציבור המשתמשים לגבי צורת פעולתן של הפלטפורמות הדיגיטליות ככלל, ושינתה במובן מסוים את אופני האקטיביזם הדיגיטלי (Carevi & Divon, in press; Schellewald, 2021). אקטיביזם דיגיטלי אינו מושג אוניברסלי, אלא זירת מדיה מורכבת, המשמשת מרחב לביטויים פוליטיים וחברתיים התלויים באפשרויות הטכנולוגיות ובהקשרים הפוליטיים והאזרחיים שבהם פועלים המשתמשים (Kaun & Uldam, 2018). על כן, כדי לקבל תמונה מלאה ככל האפשר של השתתפות במחאה והתנגדות, יש לבחון את הנסיבות המסוימות ולשאול: על מה ואיך מדברים? מתי? ובאלו מרחבים דיגיטליים? המחאה הפלסטינית בשיח ג'רחא היא מקרה בוחן רלוונטי לבדיקה מסוג זה.

אקטיביזם פלסטיני בניידן הדיגיטלי: חפייסבוק לטיקטוק

במקביל לשימוש בפייסבוק במהלך המחאות בעולם הערבי בעשור הראשון של שנות האלפיים, גם בשטחים הפלסטיניים בגדה המערבית, בעזה ובירושלים המזרחית החלו פעילים להשתמש בפלטפורמה זו ככלי להבעת עמדות פוליטיות ולארגון פוליטי וחברתי. השימוש בפלטפורמות דיגיטליות בקרב פלסטינים החל עם כניסת האינטרנט לשטחים הפלסטיניים – במהלך האינתיפאדה השנייה, שפרצה בשנת 2000 (Ben David & Bahour, 2009) – וחלקם אף רואים באותן פלטפורמות "אזורי מלחמה" חדשים (Li & Prasad, 2018; Siapera et al., 2015), המאפשרים השתתפות במגוון פעולות פוליטיות של המאבק הפלסטיני (Papacharissi & de Fatima Oliveira, 2012). השיח הדיגיטלי המתרחש על פי רוב בפלטפורמות הדיגיטליות משקף את המציאות הפוליטית באזור (Cohen, 2022; de Vries et al., 2017), כאשר כל צד נוטה להתבצר בעמדתו ו"להתאגד סביב הדגל" (Frosh et al., 2012).

המחקר מתמקד בהתנגדות ואקטיביזם פלסטיניים בירושלים המזרחית, בה גרים כ־300 אלף תושבים פלסטינים במעמד של תושבות קבע, אשר מחזיקים בתעודת זהות ישראלית, המעניקה להם את כל הזכויות האזרחיות למעט שתיים – זכות הצבעה לכנסת ישראל ונשיאת דרכון ישראלי (רמון, 2017). ירושלים המזרחית נשלטת בידי ישראל מאז 1967, והיא נקודת מחלוקת מרכזית בכל משא ומתן ישראלי-פלסטיני (Klein, 2008), עובדה הבאה לידי ביטוי גם בפלטפורמות הדיגיטליות (Berger, 2013; Hazboun et al., 2019). אחד המאבקים הבולטים בירושלים המזרחית הוא המאבק המתמשך בשכונת שיח' ג'ראח, בסמוך לאזור המכונה קבר שמעון הצדיק. לאחר המלחמה ב־1948, הממשל הירדני והאו"ם בנו בשטח זה, שלפני כן היה בחלקו בבעלות ועדים יהודיים, בתים עבור 28 משפחות של פליטים פלסטינים, המתגוררות שם מאז. לאחר המלחמה ב־1967 החזירה המדינה את הבעלות על השטח לידי הוועדים היהודים, וביניהם לבין המשפחות התנהלו הליכים משפטיים במשך עשרות שנים. ב־2007 קנתה חברה פרטית את השטח מהוועדים היהודיים, ופתחה במאבק משפטי מחודש לסילוק המשפחות. במסגרת מאבק מתמשך זה פונו עד כה ארבע משפחות ("אז מה הסיפור", 2021).

בשנת 2015 הסירה פייסבוק כמה עמודים מרכזיים שהפעילו תושבי ירושלים המזרחית (Barghuthy & Carmel, 2021; de Vries et al., 2015). צעד זה הוביל להבנה בקרב פעילים מרכזיים בשיח' ג'ראח ומשתמשים אחרים בירושלים המזרחית, כי להסרה עצמה קדם ניטור תכנים מתמיד (הירשגה ושיזף, 2017). הבנה זו הביאה לשינוי בדפוסי ההשתתפות והשיתוף הדיגיטליים שלהם בפייסבוק, בהתאם להקשר ולנסיבות (Jenkins, 2016, pp. 1-61), ולהימנעות מהשתתפות דיגיטלית בפלטפורמה באותה עת (Light, 2014, p. 65). האם משתמשים אלו הפסיקו לעסוק בפוליטיקה? מובן שלא. אך פירוש הדבר הוא שהשיח הציבורי הקורא להתנגדות אקטיבית ולמחאה בהקשר הפוליטי של ירושלים המזרחית השתנה בחלקו ואף נדד למרחבים אחרים, דוגמת קבוצות סגורות בוטסאפ ובטלגרם, או לאינסטגרם – שם יש נוכחות רבה לדמויות משפיעות, כמו מונא אל־כורד – וכעת גם לטיקטוק (Cervi & Divon, in press; de Vries, 2021).

טיקטוק (TikTok) היא פלטפורמה דיגיטלית בבעלות סינית שהוקמה ב־2016, ולאחר מיזוג עם חברת מיוזיקלי הושקה מחדש בשנת 2018 (Kaye et al., 2021). טיקטוק מאפשרת ליותר ממיליארד משתמשים להעלות, לשתף ולצפות בסרטונים קצרים, שאורכם נע לרוב בין שניות ספורות לשלוש דקות. החל ממרץ 2022 אפשר להעלות לפלטפורמה סרטונים שאורכם עד עשר דקות, אופציה שלא הייתה קיימת בזמן איסוף הנתונים למחקר זה (Vincent, 2022).

במזרח התיכון (Ceci, 2021) טיקטוק נעשתה פופולרית יותר מפייסבוק ומרשתות חברתיות אחרות, ובשנת 2022 יש ברשת כ-90.7 מיליון משתמשים מעל גיל 18 (Doyle, 2022). בעמוד הראשי של האפליקציה, For You, מזרים האלגוריתם סרטונים שנחשבים רלוונטיים עבור המשתמש. התפיסה החדשנית של טיקטוק מבוססת על כך שאין הכרח משתמש יהיה כוכב רשת עם כמות גדולה של עוקבים כדי שהסרטונים שהוא מעלה יהיו ויראליים. כלומר, אם סרטון מסוים מתאים לטעמם של משתמשים רבים, החשיפה שלו גוברת ללא קשר למספר העוקבים של יוצר הסרטון. סוד כוחה של טיקטוק טמון גם בכלים שהיא מספקת – משתמשים יכולים לערוך ולהעלות סרטוני וידיאו במהירות ובקלות, ולבחור מתוך שפע של פילטרים וסמלונים (אמוג'ים), להוסיף פיצול מסך או טקסט, ועוד (Hautea et al., 2021; Hurley, 2022). הסרטונים מורכבים בדרך כלל מצילום עצמי עם סאונד מקורי או סאונד קיים, המשמש גם "אודיו-מם", וכוללים ריקודים, מערכונים, אתגרים וטרנדים (Abidin, 2021). בשל כל אלה טיקטוק נתפסת כמרחב שבו צעות ללא הרף מגמות חדשות ודרכים יצירתיות לביטוי חברתי ופוליטי של המשתמשים (Schellewald, 2021; Wong, 2019).

בחודש מאי 2021 הפכה טיקטוק לפלטפורמה מרכזית להסברה, תיעוד והפצה של המחאה הפלסטינית בשיח 'ג'ראח ואירועי "התפרצות מאי" (לשם, 2021). הפופולריות הגוברת של פלטפורמה זו בקרב פלסטינים ומשתמשים פרו-פלסטינים קשורה גם להיבט הפנאופטיקוני של העידן הדיגיטלי. טיקטוק, בראשית דרכה ובתקופה שבה עוסק המחקר שלנו, הייתה פלטפורמה עם פיקוח וניטור מופחתים, ולמעשה הסירה פחות מ-1% מהתכנים המועלים אליה (7amleh, 2021). לכן פלסטינים הפכו לפעילים בולטים בה.

אבידין (Abidin, 2021) מגדירה את השימוש של פעילים פוליטיים היום בטיקטוק כשימוש עממי של קבוצות, אשר מייצר דרכי ביטוי ופעולה יצירתיות וחתרניות, העוקפות את הניטור והמעקב האלגוריתמי, אך גם את הניטור האנלוגי – של בני החברה או הקבוצה שאליה הם משתייכים. כלומר, בשל ריבוי התכנים הוויזואליים שעולים לפלטפורמה מדי דקה קשה יותר לבצע ניטור וצנזורה יעילים (Alimardani & Elswah, 2021). נוסף על כך, האפשרות ליצור תוכן המבטא עמדה פוליטית בצורה מתוחכמת ובדרכי ביטוי מרובות מאתגרת את האלגוריתם, אשר מנטר תוכן המוגדר בעייתי לפי מילות מפתח מסוימות. גם הצופה האנושי עלול לטעות בהבנת המשמעויות של תכנים בטיקטוק, בדרך כלל בשל היעדר הקשר תרבותי-חברתי. לפיכך, מחקר זה בוחן את התכנים היצירתיים הללו, העושים שימוש באסטרטגיות של התנגדות ואקטיביזם בשלל אמצעי ביטוי ויזואליים, מילוליים ומוזיקליים.

שיטת החקור

לצורך בחינת הסרטונים השונים נקטנו שיטת ניתוח איכותנית בגישה נרטיבית (תובל משיח וספקטור-מרזל, 2020) ונשענו על גישת התאוריה המעוגנת בשדה (Glaser & Strauss, 1967; Strauss & Corbin, 1990), המתבוננת בשדה המחקר ללא תשובות מוכנות מראש, תוך שימוש בבסיס תאורטי קיים. החקירה הנרטיבית נובעת מתוך הבנה שנרטיב הוא תוצר של בחירות, מודעות ולא מודעות, והוא תלוי בנקודת המוצא של הסיפור, בדגש על מילים, ביטויים, סדר, השפה והסגנון שנבחרו לספר את הסיפור (דיין-גבאי, 2021). אנחנו מתייחסות לכלל האלמנטים הללו בניתוח שביצענו על 243 הסרטונים בשתי שפות, ערבית ואנגלית – בשלב הראשון כל אחת מאיתנו לחוד, ובשלב השני יחד. הבחירה בניתוח איכותני נרטיבי של הסרטונים נובעת מכך שלתכנים דיגיטליים ברשתות החברתיות יש בדרך כלל משמעויות מרובות ואמביוולנטיות, והם מהווים יחידות מיקרו של ידע שמאירות נרטיבים רחבים יותר של קבוצות חברתיות מסוימות (Shifman, 2014). המשתמשים בפלטפורמות דיגיטליות הם יוצרי תוכן המשלבים הומור, אירוניה וסאטירה שקשה לאתר באמצעות גישות כמותיות ושימוש בדגימות גדולות (Gal, 2019; Hallinan et al., 2021). הטקסטים בטיקטוק הם אודיו-ויזואליים, ולכן הניתוח והפרשנות שלנו שואבים השראה גם מארבע צורות עיקריות של אקטיביזם באמצעות וידאו (1): (Askanius, 2016) סרטוני גיוס – הקוראים להשתתפות והפצה; (2) סרטוני עדות – עדויות על עוולות, תוך יצירת תחושה חזקה של "להיות שם"; (3) סרטוני תיעוד – תיעוד עצמי של צעדות, נאומים, פגישות ופעולות ישירות; (4) סרטוני "מאש-אפ" פוליטיים – הממזגים חומרים קיימים ממספר מקורות. אף שארבע הצורות הללו מתייחסות לסרטונים ביוטיוב, המחקר שלנו עוסק בטיקטוק, פלטפורמה הכוללת אפשרויות טכנולוגיות מגוונות של צילום, עריכת תמונה וקול, ומעודדת שימוש בכל הקטגוריות הללו מבחינת זמינות הטכנולוגיות שהיא מציעה.

איסוף הנתונים

דגמנו ידנית 243 סרטוני טיקטוק תחת תגי ההקבצה #انقذوا_حي_الشيخ_جراح, #sheikhjarrah, #savesheikhjarrah לאורך כל חודש מאי 2021. בחרנו לדגום חודש מלא כדי להרחיב ככל האפשר את מגוון הסרטונים ותוכניהם. הזרז להתקוממות בשיח ג'ראח היה איום⁵ מוחשי של צו בית משפט לגרש משפחות פלסטיניות מבתיהן בשכונה. בסוף אפריל 2021 דחה בית המשפט המחוזי בירושלים את הערעורים של המשפחות והורה על פינוי שמונה בתים עד 2 במאי. המשפחות סירבו להתפנות ופתחו בקמפיין סולידריות בין-לאומי: #הצילו_את_שיח_ג'ראח. תג הקבצה הוא כינוי

לסימול # אשר בפועל מסייע לתאם דינוים מבוזרים בין קבוצות גדולות יחסית של משתמשים, שאינם צריכים להיות מחוברים דרך רשתות קיימות של עוקבים או חברים (Bruns & Burgess, 2011, 2015). השימוש בתגי הקבצה מאפשר הפצה רחבה יותר של אותם תכנים ושל המטרה שהמשתמשים מעוניינים לקדם בטוויטר ובפייסבוק (Bruns & Burgess, 2015), וגם בטיקטוק (Rutherford et al., 2022).

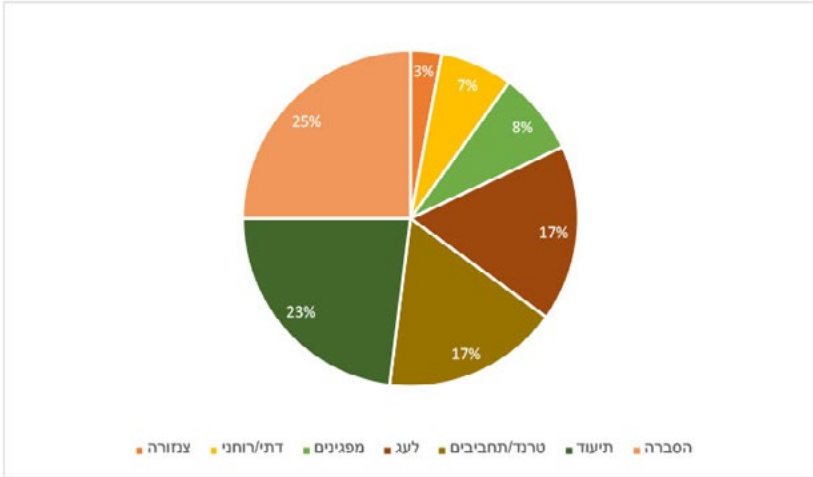
ראשית, ערכנו רשימה של תגי הקבצה שונים שזיהינו כקשורים למאבק הפלסטיני בכלל ולמאבק הספציפי בשכונת שיח' ג'ראח. הרשימה נוצרה בשיטת כדור השלג, כאשר האשטאג הוביל להאשטאג. לאחר מכן השארנו תגי הקבצה מסוימים הקשורים לשיח' ג'ראח, ולבסוף צמצנו את הרשימה לשלושה האשטגים שהיו הפופולריים ביותר מבחינת צפיות ביולי 2021 – מועד תחילת המחקר, בו דגמנו את הסרטונים שעלו במהלך חודש מאי: #841.7 – savesheikhjarrah מיליון צפיות; # – sheikhjarrah 134.5 מיליון צפיות; #انقذوا_حي_الشيخ_جراح – 2.8 מיליון צפיות. בזכות השילוב בין שני תגי הקבצה באנגלית לתג הקבצה בערבית יכולנו להיחשף לתכנים שהופצו לא רק לקהל דובר ערבית אלא גם לקהל בין-לאומי שהשתתף בפעולות המחאה בשיח' ג'ראח. בכל תג הקבצה בחרנו את 80 הדגימות הראשונות שעסקו ישירות במקרה של שכונת שיח' ג'ראח ובתמיכה במאבק הפלסטיני. ממוצע הצפיות לסרטון הוא 241 אלף, ממוצע הלייקים עומד על 302,833, וממוצע התגובות לסרטון – 6,601. כל המידע שאספנו שמור בגיליון אקסל, למקרה שהתכנים יימחקו או יוסרו.⁶ בטיקטוק מסובך לזהות את המשתמשים ואת מוצאם יחסית לפלטפורמות דיגיטליות אחרות, משום שאין הכרח לפרסם פרטים אישיים של המשתמש. הפלטפורמה מקדמת תוכן של משתמשים באמצעות העלאת סרטונים טרנדיים ולא באמצעות חשיפת פרטים ביוגרפיים שמסייעים "לחבר" בין אנשים מבחינה דמוגרפית (Bhandari & Bimo, 2020).

לאחר איסוף 243 הסרטונים צפינו בכל אחד מהם וניתחנו אותם בנפרד ולאחר מכן יחד. תחילה מיפינו שמונה נושאים המהווים אסטרטגיות פעולה: מיקס, דתי/רוחני, הסברה, תיעוד, טרנדים, מפגינים, צנזורה ולעג. הממצא הבולט במיפוי הראשוני היה שלנושא "מיקס" – שאליו שייכנו את כל הסרטונים שלא הצלחנו לשייך בלבדית לאף קטגוריה – מקושרת הכמות הגדולה ביותר של סרטונים (50). חוסר היכולת למפות חד-משמעית רבים מהסרטונים נובע מאופי הפלטפורמה הנבחנת במחקר זה. קשה למצוא גבולות ברורים בין סרטון לסרטון משום שיש ביניהם זליגה רבה, אם דרך התוכן עצמו ואם דרך עריכת התמונה והשימוש בסאונד מסוים. הבסיס של טיקטוק מאפשר למשתמשים ליצור אודיו, וידיאו וטקסט ולערבב ביניהם. החיבור בין האלמנטים הללו יוצר תוכן בעל משמעויות רבות, בדומה לסרטוני "מאש-אפ" פוליטי (Askanius,

2016). בסופו של דבר, לאחר ניתוח נוסף שהתמקד בתוכני הסרטונים האלו, פיזרנו את הסרטונים המשייכים ל"מיקס" בין שבעת הנושאים האחרים.

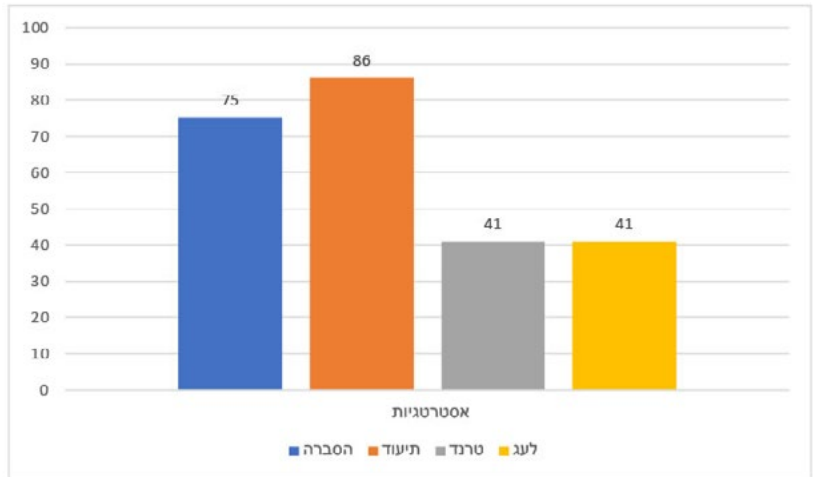
תרשים 1. חיפוי שבע אסטרטגיות

לאחר החלוקה הראשונית לשבע אסטרטגיות, הבחנו בנושאים ודפוסים חוזרים ואיחדנו בין אסטרטגיות עם מספר סרטונים קטן יחסית – כמו צנזורה, מפגינים ודת – שאותם אפשר לשייך לארבע אסטרטגיות מרכזיות המציגות אלמנטים דומים, תוך מתן דגש על התוכן המילולי, הוויזואלי והמוזיקלי, היוצרים מנעד רחב של משמעויות (Abidin, 2021). הנרטיב העיקרי שעולה מכל הסרטונים הוא של תמיכה במאבק הפלסטיני בשכונת שח' ג'ראת, בשילוב התנגדות ואקטיביזם פוליטי הבאים לידי ביטוי בארבע אסטרטגיות מרכזיות: (1) הסברה; (2) תיעוד; (3) טרנדים; (4) לעג.

תרשים 2. ארבע אסטרטגיות חרכיות של התנגדות ואקטיביזם דיגיטלי

ממצאים: אסטרטגיות של התנגדות ואקטיביזם דיגיטלי

בניתוח התמטי של 243 הסרטונים נמצא כי התכנים המועלים לטיקטוק תחת תגי ההקבצה #انقذوا-حي-الشيخ-جراح, #savesheikhjarrah, sheikhjarrah מציגים ריבוי משמעות של פעולות הזדהות ואקטיביזם פוליטי, בין שהן מבוצעות במרחב הדיגיטלי בלבד ובין שהן גם "ברחוב" (Gerbardo, 2012). אסטרטגיות הבעת ההזדהות של יוצרי הסרטונים עם סוגיית שיח' ג'ראח מתבססות על האפשרויות שמציעה הפלטפורמה הספציפית. בחלק זה נדון בכל אחת מארבע האסטרטגיות הללו, המתבטאות מילולית וויזואלית כלפי סוגיית שיח' ג'ראח. טיקטוק מאפשרת ליוצרי הסרטונים להפיק תוכן ויזואלי המורכב לא רק מסאונד ותמונה, אלא גם משכבות נוספות של עריכה, צליל, טקסט, סמלונים, "סטיץ'" (הדבקה של סרטון קיים לסרטון החדש), צילום עצמי של תגובה לתוכן אחר, ופיצול מסך, כמו "דואט"⁷; המאפשר ליוצרים לצלם את עצמם לצד סרטון מקורי אחר. כל האפשרויות הללו מזמנות בנייה של סיפור, שהוא אומנם קצר יחסית אך מורכב ומשלב בין אמירות אישיות לאמירות ציבוריות הנוגעות להתנגדות ולמאבק הפלסטיניים. הבחירות של היוצרים, בין שהן מודעות ובין שלא, משפיעות על האופי של הסרטון. היוצרים הופכים לצלמים, עורכים ובעיקר במאים למספר שניות, ובכך אחראים על יצירת המשמעות.

הלן יתוארו ארבע האסטרטגיות המביעות התנגדות ואקטיביזם פלסטיניים: (1) הסברה; (2) תיעוד; (3) טרנדים; (4) לעג.

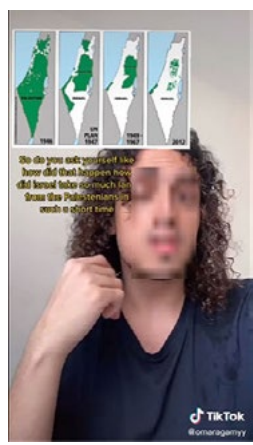
1. הסברה

חלק מההתנגדות הפלסטינית קשור ליכולות ההסברה במדיה, הן בעידן הטרום-דיגיטלי (תותרי, 2015) והן בעידן הדיגיטלי (Aouragh, 2011; Chorev, 2019), שבו פלסטינים וגם ישראלים עוסקים רבות, רשמית ולא רשמית, בהסברה של החיים בסכסוך מתמשך (Yarchi et al., 2017). תופעת ההסברה באמצעות וידיאו הלכה והתרחבה ככל שהמדיה הדיגיטלית חדרה לחיי היום-יום, וביתר שאת עם התפשטות הטלפונים החכמים המשלבים מצלמה (Kumanyika, 2016). הסרטון שעולה לטיקטוק יכול להתגלגל אל יוצרים אחרים ובכך לקבל מרחב נוסף להפצה. אסטרטגיית ההסברה שמה דגש בעיקר על התוכן והצורה של העברת המידע בידי משתמשי טיקטוק המדבבים בקולם את הסרטון, ולא על המרכיבים החזותיים והמוזיקליים שלו. המטרה העיקרית של הסרטונים היא להסביר עובדתית את הצד הפלסטיני בסכסוך וליצור סולידריות בקרב הצופים. בנושא ההסברה נדגמו 75 סרטונים (30.7%), מתוכם 62 (25.4%) מסבירים את הסכסוך הישראלי-פלסטיני מזווית פרו-פלסטינית, לא רק בהקשר של שיח' ג'ראח אלא בהקשר היסטורי רחב יותר; שבעה סרטונים בלבד (2.8%) מסבירים על הצנזורה הדיגיטלית המופעלת על פלסטינים, ושישה סרטונים (2.4%) מסבירים על המאבק בשיח' ג'ראח והסכסוך הישראלי-פלסטיני בהקשר דתי.

לדוגמה, משתמש 1 מסביר את ההיסטוריה של הסכסוך הישראלי-פלסטיני מראשיתו. הוא עושה שימוש בצילום עצמי פשוט על גבי רקע לבן, בתוספת דימויים של מפות ומספרים. כך, הוא דוחס בסרטון אחד, מתוך שישה סרטונים שיצר, את כל הסיפור של הסכסוך, מזווית פרו-פלסטינית מובהקת.

איור 1. צילום חסך חתוך סרטון של חשתמש 1

בדומה לכך, בסרטון של משתמשת 2, נערה עם חגי'אב מסבירה בפירוט במשך 40 שניות מה קורה בשכונת שיח' ג'ראת. הנערה משתמשת בפורמט של קריינות מהירה וישירה, באנגלית ובמבטא בריטי. בכך למעשה היא פונה לקהל בין-לאומי ומבקשת להסביר בשכלתנות ובבהירות את האירועים בשכונה. התוכן של דבריה מזכיר במידה מסוימת ערך בוויקיפדיה, ואכן, היא מזמינה את הצופים, באמצעות טקסט המופיע בצד שמאל, להמשיך את הלמידה באמצעות לחיצה על קישור.

איור 2. צילום חסך חתוך סרטון של חשתמש 2

תוכן של הסברה בנושא הצנזורה הדיגיטלית המכוונת לאוכלוסייה הפלסטינית הופיע בשבעה סרטונים בלבד. סרטונים אלו מציגים בצורה אינפורמטיבית את הצנזורה

הדיגיטלית על תכנים של פלסטינים בפלטפורמות דיגיטליות כמו פייסבוק ואינסטגרם (Alimardani & Elswah, 2021). שבעת הסרטונים כוללים צילום עצמי של יוצרי הסרטון בשילוב מלל המסביר על הצנזורה בפלטפורמות הדיגיטליות ואיך אפשר לעקוף אותה. שלושה מתוך שבעת הסרטונים הם של אותו יוצר, אשר מדבר בסרטון על צנזורה דיגיטלית שחווה באינסטגרם וכיצד גרם לאינסטגרם לשלוח לו הודעת התנצלות, ומוסיף שגם טיקטוק הסירו סרטון שהוא יצר.⁸

איור 3. צילום מסך מתוך סרטון של השתמש 3

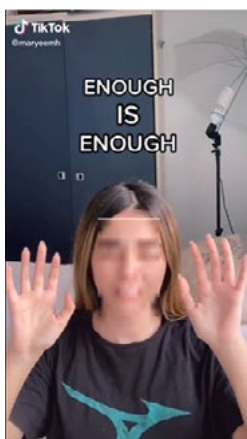
הרחבה של אסטרטגיית ההסברה באה לידי ביטוי גם ביכולות התיעוד של יוצרי התכנים. טיקטוק מאפשרת לצלם בקלות את המתרחש וכך לשדר את המציאות ישירות, תוך שימוש במוזיקה ומרכיבים נוספים שהופכים את הסרטונים לווראליים.

2. תיעוד

מבין הסרטונים שדגמנו, 86 (35.2%) מציגים תיעוד מחיי היום־יום של הפלסטינים במאבקם בכיבוש. 56 סרטונים (22.9%) מציגים את עמדת המתבונן, המביא את עדותו דרך הצילום ושיתוף הסרטון בעת הפגנות ומצבי חיכוך בישראל ובעולם, כאשר התיעוד מועבר לעיתים תכופות בשידור חי. 20 סרטונים (8.2%) מציגים תיעוד של מפגינים ו־10 (4%) סרטונים מתעדים הפגנות או פגיעה במקומות דתיים. התיעוד המיידי, לצד אפשרויות העריכה בטיקטוק, מאפשרים לברור את התוכן שילווה את התמונה ובכך להעביר מסרים מורכבים יותר, באנגלית ובערבית, המבטאים את העמדה הפלסטינית במגוון אופנים (Karakabi, 2016).

לדוגמה, משתמשת 4 מצלמת את עצמה בתוספת הטקסט Enough is Enough, מתוך השיר La La La של הזמר סם סמית. הקטע הבא מציג תמונות וסרטונים מהפגנות של פלסטינים הנתונים במאבק אלים עם כוחות ישראליים. התמונות מתחלפות במהירות יחסית ולאחר כמה שניות יש מעבר נוסף, חזרה אל הנערה שבחדר, אל המציאות שבה היא משתתפת במאבק הפלסטיני בטיקטוק וקוראת, באמצעות גרפיקה על הצילום העצמי שלה, "להציל את פלסטין".

איור 4. צילום חסך מתוך סרטון של משתמשת 4

בסרטון של משתמשת 5 נראה תיעוד שהוא עדות לאירוע ביטחוני במסגד אל-אקצא. השימוש בתג הקבצה באנגלית, #savesheikjarrach, מצביע על פנייה לקהל בין-לאומי בנושא המאבק המסוים בשכונת שיח' ג'ראח. כמו כן, הטקסט בחלק העליון של הסרטון מצביע על ההבנה של היוצרת לגבי העברת והפצת מסרים בתקשורת בכלל ובטיקטוק בפרט: "משום שהתקשורת לא מדברת על כך [על האירוע] השתמשתי בסאונד פופולרי בתקווה שזה יעביר את המסר". היא משתמשת בשיר הפופולרי Stand Up הזמרת סינתיה אריבו, המופיע בסרטוני טיקטוק רבים המתייחסים למאבק השחורים בארצות הברית. האמירה הזו מעניינת גם משום שהיא מבקרת את אמצעי התקשורת שלא מסקרים כראוי את האירועים באל-אקצא. נוסף על כך, ההודאה בשימוש בסאונד הפופולרי מראה שהיוצרת מבינה כיצד סרטונים מסוימים בטיקטוק נעשים ויראליים. הפסקול שבחרה מתאים לווידיאו, אף שמדובר במאבקים שונים, מכיוון שהמוקד של שני המאבקים הוא יחסי הכוחות האסימטריים בין "חזקים" ל"חלשים", כפי שתופסת אותם יוצרת הסרטון.

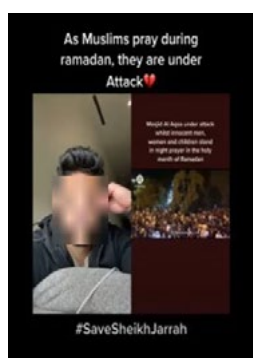

איור 5. צילום חסך חתוך סרטון של חשתמשות 5

בסרטון הבא אנו רואים המשך של אסטרטגיית התיעוד תוך שימוש בצילום עצמי. למשתמש 6 יש 5.1 מיליון עוקבים בטיקטוק, בזכות סרטוני הבישול שלו. באחד הסרטונים "גולדן" מצלם את עצמו מגיב לאירועים במסגד אל־אקצא, באמצעות טכניקה הנקראת בטיקטוק "דואט". רק משתמשים שהחשבונות שלהם מוגדרים ציבוריים יכולים להשתמש בפונקציה זו; כך למעשה אפשר להפיץ את המסר לקהל רחב יותר.

איור 6. צילום חסך חתוך סרטון של חשתמש 6

יתרה מכך, הצפייה השקטה של המשתמש שמעלה את הסרטון בזמן שסרטון אחר מתנגן, מספק לנו, הצופים בטיקטוק, תגובה אמיתית, ואף רומז לנו איך עלינו להגיב. כלומר, יש כאן שני מסכים להביט בהם: הראשון הוא הסרטון מהאירועים ברחבת מסגד אל־אקצא, של פעילות כוחות הביטחון הישראליים במהלך חודש רמדאן ב־2021, והשני הוא סרטון התיעוד העצמי של התגובה הלא־אלימה התומכת במאבק

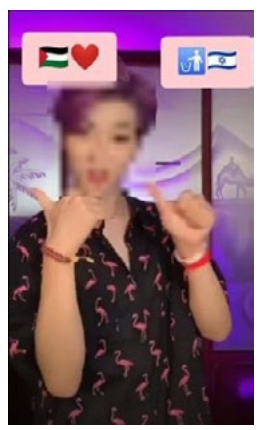
הפלסטיני. השימוש בתג ההקבצה וגם בסמלון הלב השבור מאפשר לנו להבין את עמדתו הפוליטית של יוצר הסרטון, למרות שתגובתו לא מילולית.

האסטרטגיה הבאה מציגה סוג נוסף של תיעוד עצמי, אך כזה שאינו מתבסס על הפגנות או עדות ישירה (Rein & Venturini, 2018), אלא על שימוש במגמות חזותיות ייחודיות לטיקטוק, המכונות טרנדים (Trends), להבעת תמיכה בהתנגדות הפלסטינית.

3. טרנדים

"טרנד" בעידן הדיגיטלי הוא העתקה של אלמנט מסוים, המופיע פעמים רבות עד כדי כך שהוא נעשה ויראלי. בטיקטוק יש אפשרות להוסיף אלמנטים אישיים לטרנד הקולקטיבי, ולמעשה זהו אחד המאפיינים הבולטים של הפלטפורמה (Abidin, 2020). מספר הסרטונים שהשתמשו באסטרטגיה זו הוא 41 (17.2%), והם עוסקים בשילוב בין תחביבים אישיים לטרנדים בטיקטוק, המתבססים על הכלים שהפלטפורמה מציעה. לדוגמה, בהקשר של הסכסוך הישראלי-פלסטיני, ובמיוחד בזמן אירועי "התפרצות מאי", אחד הטרנדים הבולטים היה צילום עצמי של בחירה בין דגל ישראל לדגל פלסטין, תוך שימוש בסמלונים, עם תנועות גוף המעידות על בחירה בצד מסוים, על רקע השיר Jalebi, שחוזר בסרטונים הללו. טרנד הדגלים זכה לתשומת לב עולמית, כי בסרטונים מסוג זה אין הסבר מילולי נוסף, וכך משתמשים מרקעים מגוונים שרוצים להביע תמיכה במאבק בשיח 'ג'ראח מרגישים בנוח לעשות זאת, מתוך הנחה שיבינו את כוונתם, שכן הם נשענים על טרנד והצופים כבר מכירים את ההקשר.

איור 7. צילום מסך מתוך סרטון של חשתחשת 7

לבחירה בסמלון של דגל פלסטין יש משמעות רבה, למשל בהקשר של ירושלים המזרחית, שבה יש, בדרך כלל, דיכוי פעיל ושיטתי של מחאות ושל ביטוי הזהות הפלסטינית באמצעות הנפת דגל פלסטין (חסון, 2021). יש כאן שימוש במרחב שנשלט חלקית בידי הרשויות הישראליות ומאפשר פעולה של התנגדות לא אלימה, שהייתה נתפסת כאלימה אילו התרחשה ברחובות. כך, "הנפת" דגלי פלסטין במרחב הדיגיטלי של טיקטוק היא פחות מסוכנת, ומשתלבת היטב בדומיננטיות החזותיות של טיקטוק.

טרנדים נוספים בטיקטוק קשורים לתחביבים האישיים של יוצרי התכנים, כגון בישול, אפייה ואיפור. כך למשל משתמשת 8 מפגינה את תמיכתה בצד הפלסטיני בכך שהיא מספרת את הסיפור ההיסטורי באמצעות האיפור שעל פניה.

איור 8. צילום מסך מתוך סרטון של משתמשת 8

משתמשת 8 מביעה סולידריות עם הצד הפלסטיני בשיח 'ג'ראח גם באמצעות הפסקול, שיר המאבק Stand Up שהוזכר לעיל. האיפור שלה הופך את פניה לחלק מההתנגדות הקולקטיבית הפלסטינית. למעשה, השילוב בין האישי לפוליטי מראה כיצד ביטויים אישיים וייחודיים יכולים להופיע בהקשרים רחבים יותר, כמו במקרה שיח 'ג'ראח. המסר והתמיכה מועברים באופן ברור וישיר באמצעות השימוש באלמנטים חזותיים, כמו הדגל הפלסטיני על פניה. כך גם בסרטון נוסף, ששייך לטרנד אחר של העברת מסרים פוליטיים באמעות תחביבים, שבו משתמשת אחרת, קונדיטורית חובבת, מקשטת את עוגת השכבות שהכינה בצבעי הדגל הפלסטיני.

בנוסף לאלמנט ה"כיפ" של שילוב עמדות פוליטיות בסרטוני הטרנדים, עלו סרטונים המראים מפגינים פלסטינים כגיבורים ולא כקורבנות (Karkabi, 2018). סרטונים אלו

כוללים תמונות וצילומי וידאו של מפגינים פלסטינים שנעצרו אך על פניהם נראה חיוך – לא ברור אם החיוך הוא תוצאה של עיבוד תמונה או שאלו התמונות המקוריות. המפגינים מוצגים כאמיצים בעת מעצדם בידי כוחות הביטחון הישראליים. הטרנדיות של הסרטונים הללו מתבטאת גם בשימוש בפסקול פופולרי בטיקטוק בעת הצגת מאבקים אזרחיים, כמו בסרטון של משתמש אחר שעלה תחת ההאשטאג #انقذوا_حي_الشيخ_جراح, המשתמש בשיר Hymn for the Weekend של Coldplay. יש כאן רצון להראות לצופים שעל אף יחסי הכוחות והעובדה שהמפגינים שנעצרו נמצאים בצד החלש, הם עדיין מלאים בגאווה – למרות המעצר, ואולי בזכותו. יש בכך מעין ניסיון לצמצם באמצעות החיוך (שאינו מצביע על הומור בהקשר זה), את הכוח שמפעיל הצד הישראלי על המפגינים, ובכך להרחיב, גם אם רק במרחב הדיגיטלי, את מנעד אפשרויות ההתנגדות והאקטיביזם הפלסטיניים.

איור 9. צילום חסך חתוך סרטון של חשתחשת 9

השימוש בחיוך על תמונות מפגינים אינו מצביע על סיטואציה מצחיקה, אך האסטרטגיה הבאה מציגה אלמנטים של התנגדות ותמיכה במאבק הפלסטיני תוך שימוש בהומור פנימי המבטא לעג כלפי הצד הישראלי.

4. לעג

מצאנו 41 סרטונים (16.8%) המציגים חיילים ושוטרים ישראלים באופן הומוריסטי, ובכך מבקשים היוצרים ללעוג להם ולערער את עמדתם, הנתפסת כעליונה מחוץ למסך הטיקטוק. כדי להבין את הסרטונים הללו, מעבר לצחוק הראשוני שהם עשויים לעורר בצופה, כדאי להבין את ההקשר התרבותי והפוליטי הרחב יותר שבמסגרתו הם

מועלים. בדומה לטרנד הדגלים, שמעמיד במרכז את דגל פלסטין באמצעות הסמלון שלו, גם כאן יש דרך ביטוי המחפה על היעדר היכולת הפיזית של התושבים בירושלים המזרחית ובגדה המערבית, להגיד או לעשות לבעלי הסמכות את מה שהיו רוצים. ההומור המשחקי (Cervi & Divon, in press) לא מציג אלימות פיזית בהכרח של פלסטינים נגד חיילי צה"ל, אלא גישה אחרת, שמאפשרת להם להשפילם דרך הומור, ובכך לשנות, גם אם במידה מוגבלת, את יחסי הכוחות. חשוב לציין שיחסי הכוחות נותרים בעינם, משום שכל סרטון עלול לשמש עדות מצולמת וכלי רב־עוצמה מבחינה משפטית נגד יוצרו (קוריאל, 2021). דוגמה ללעג כלפי חיילים ישראלים היא הסרטון של משתמש 10, שבו מצולמים מלמעלה, כנראה מחלון של בית, חיילים הנמצאים בכפר פלסטיני אשר נזרק לעברם גלגל, ואחד החיילים מנסה לעצור אותו ללא הצלחה ונופל. הנפילה, בדומה להומור סלפסטיקי, מצחיקה. הלעג נוצר גם בזכות הצחוק המוקלט כפסקול חדש ברקע.

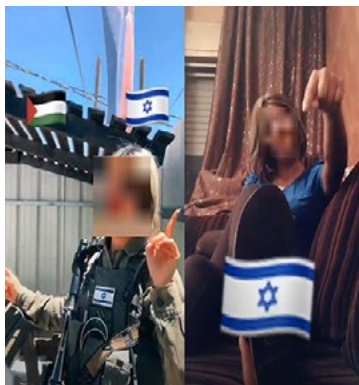
איור 10. צילום חסך מתוך סרטון של חשתמש 10

סרטון נוסף המראה התנגדות פלסטינית הבאה לידי ביטוי באמצעות לעג הוא זה של משתמש 11. בתוכן שיצרה באמצעים הדיגיטליים המינימליים שטיקטוק מציעה, היא מראה כיצד אפשר לשנות באחת את המסר של תוכן קיים. בתחילת הסרטון נראית חיילת ישראלית, שהסרטונים שלה בטיקטוק זכו לפופולריות במהלך מאי 2021, משתפת בטרנד הדגלים ובוחרת בדגל הישראלי. לאחר כמה שניות יש מעבר ליצירת הסרטון, שבצילום עצמי מכוונת את הסמלון של דגל ישראל לעבר סוליית הנעל שלה. בעולם הערבי השימוש במילה או בדימוי "סוליה" מצביע על השפלה וזלזול בצד השני? סרטון זה מציג בצורה חלקית את טרנד הדגלים שהוזכר לעיל, אך אין בו שימוש בדגל הפלסטיני ולמעשה אין כאן אלמנט של בחירה ישירה בין הדגלים, אלא אקט של

לעג לדגל הישראלי והשפלה הומוריסטית שלו. גם החיילת היא מושא ללעג, משום שהיא בוחרת בדגל הישראלי, ששווה רק ל"סוליה".

איור 11. צילום מסך חתוך סרטון של חשתחשת 11

דיון מסכם

מאמר זה מתאר ארבע אסטרטגיות של אקטיביזם פלסטיני והתנגדות לאלימות של המדינה באמצעים לא־אלימים בפלטפורמת טיקטוק בעת האירועים האלימים בחודש מאי 2021, שפרצו גם סביב המאבק בשכונת שיח' ג'ראח בירושלים המזרחית. הפופולריות הגוברת של טיקטוק בקרב פלסטינים הובילה אותנו לבחון מדוע נעשה שימוש מוגבר דווקא בפלטפורמה זו וכיצד התבטאה ההתנגדות. כיוון שטיקטוק הייתה הפלטפורמה הכי פחות מצונזרת, היא הפכה לפלטפורמה העיקרית להפקה והפצה של חדשות על שיח' ג'ראח. בעת ניתוח הסרטונים התקשינו למיין אותם לקבוצות מובהקות, ולכן החלטנו שלא להשתמש במונחים מפרידים כמו "קטגוריות" או "תמות". המונח "אסטרטגיות" מתאר את התכנים השונים שנמצאו בדגימה ומחבר בין הסרטונים כביטויים שונים של דרכי פעולה והתנגדות לגבי אותה מטרה ובאותה פלטפורמה. באמצעות ניתוח איכותני בחנו את אופני הבעת ההזדהות של המשתמשים בטיקטוק ומיפינו ארבע אסטרטגיות מרכזיות של התנגדות ואקטיביזם: (1) הסברה; (2) תיעוד; (3) טרנדים; (4) לעג. אסטרטגיות אלו מייצרות סיפור רחב המורכב מביטויי התנגדות פרטיים בטיקטוק, המאפשר לכל אחד לתרום למאבק הפלסטיני כראות עיניו, בהתאם לתחביביו ויכולותיו, כאשר שלושת תגי ההקבצה #انقذوا_حي_الشيخ_جراح, #savesheikhjarrah, #sheikhjarrah הם הכותרות שמאגדות את בליל הקולות השונים המספרים סיפור דומה. טיקטוק מאפשרת למשתמשים להיות יוצרי תוכן, אקטיביסטים

ובעלי תחביבים נוספים ברזומנית. כך ניתן לראות למשל אופה חובבת אשר יוצרת סרטוני וידיאו המציגים את תחביבה, ובה בעת מעבירים גם מסרים של התנגדות לכיבוש ותמיכה במאבק הפלסטיני. **כפי שהגדירו זאת בעמוד הראשי של טיקטוק, הנושא את הכותרת For You, כל אחד ואחת יכולים להעלות ולמצוא תוכן שמתאים להם.** בדומה למחקרים אחרים העוסקים באופנים של השתתפות פוליטית דיגיטלית (Literat & Seaman, 2015; Kligler-Vilenchik, 2019; Salman & Saad, 2015), מחקרנו מראה כי גם אם נדמה שהפלטרומה של טיקטוק "לא מאורגנת" (Vijay & Gekker, 2021), האפשרויות שהיא מציעה למשתמשיה הפוכות אותה לסביבה רלוונטית ומתאימה לאקטיביזם ולביטוי התנגדות לאלימות, כי בה כל משתמש יכול להפוך לאישיות פוליטית הנשענת על עצמה ועל מטרה משותפת. יתרה מכך, טיקטוק מאפשרת להשתתף בשיחות פוליטיות הנחשבות "כבדות" באופנים מגוונים, יצירתיים יותר או פחות. כך, אקטיביזם והתנגדות פוליטיים הופכים לפעולה יום־יומית, קלילה יותר, שמאפשרת השתתפות רחבה, ובמידה רבה גם מוחשית, של קהלים שונים (Abidin, 2021).

תרומתו העיקרית של המחקר הנוכחי היא בכך שהוא מתייחס לטיקטוק, זירה חדשה שרק לאחרונה זוכה לנוכחות מחקרית בזירה האקדמית בישראל (Weimann & Masri, 2020). כמו כן, המאמר בוחן את המדיה הדיגיטלית ככלי לאקטיביזם והתנגדות פלסטיניים שונים מאלו המסוקרים בתקשורת המיינסטרים בישראל, וסוקר אופני התנגדות שאינם אלימים בהכרח בתוך המרחב המילולי, הוויזואלי והמוזיקלי שטיקטוק מציעה. המחקר גם ממפה אסטרטגיות שונות של השתתפות פוליטית, שאותן אפשר לייחס במחקר עתידי למחאות פוליטיות וחברתיות אחרות בעולם, כמו מחאת (Basch et al., 2020) (climatechange) ומחאת (Ammar et al., 2020) (pray_for_lebanon) (et al., 2020) בטיקטוק.

עם זאת, המחקר אינו חף ממגבלות, ואנו סבורות שכדי להבין עוד את ההשתתפות הפלסטינית בטיקטוק ככלי למאבק והתנגדות כדאי להרחיב הן את מאגר הסרטונים והן את רשימת תגי ההקבצה שעקבנו אחריהם. כמו כן, לשם הבנה הוליסטית של אופני הביטוי והבחירות האישיות של יוצרי התכנים, יש לערוך גם ראיונות עומק חצי־מובנים. למיקוד במאבק בשכונת שיח' ג'ראח יש השלכות על ממצאי המחקר: ראשית, זהו צמצום מכוון מראש, התבוננות במאבק ארוך שנים המתרחש בשכונה ספציפית, בעיר שמורכבותה הפוליטית אינה זהה לזו של ערים מעורבות אחרות בישראל. לצד זאת, המאבק בירושלים המזרחית ובשיח' ג'ראח הפך בשנת 2021 למאבק פלסטיני רחב יותר, שבו השתתפו גם פלסטינים אזרחי ישראל. בהקשר זה יש מקום למחקר המשך שיבדוק האם ההשתתפות הדיגיטלית בטיקטוק הובילה לאיחוד מאבקים והגברת

הסולידריות בין הפלסטינים ותומכיהם בירושלים המזרחית, בשטחים הפלסטיניים ובעולם.

הערות

- 1 התפרצות מאי (هبة مايو) הוא השם הערבי שניתן לאירועי האלימות שהתרחשו בישראל במהלך חודש מאי 2021.
- 2 בעברית: "הצילו את שכונת שיח' ג'ראח".
- 3 אין זה ודאי כלל שנאצר הורעל, אך נשאר זאת לדין אחר, על חדשות כזב.
- 4 להרחבה על היחס למובארכ ראו: אלקעיד (2011) (בערבית).
- 5 המאבק בשכונת שיח' ג'ראח נמשך כבר יותר מעשור, מאז שנת 2007. להרחבה ראו: "אז מה הסיפור" (2021).
- 6 הגיליון עם פרטי כל הסרטונים נמצא כאן.
- 7 "דואט" הוא אלמנט בעריכה בטיקטוק, שבו מוצבים שני פריימים זה ליד זה.
- 8 שלושה מתוך שבעת הסרטונים שדגמנו אשר מתייחסים לצנזורה אינם נמצאים יותר בטיקטוק, והם "תוכן לא זמין", מה שמעיד על ניטור תכנים שמתבצע בפלטפורמה. לכן, כל הסרטונים שדגמנו שמורים גם בתיקייה כקבצים נפרדים, ולא רק קישורים בטיקטוק.
- 9 להרחבה על היחס של העולם הערבי לסוליה ונעליים, ראו: Al-Quds Al-Arabi (2008).

רשימת המקורות

אלקעיד, י' (2011, 26 באפריל). *שعارות 25 ינאר* [הסיסמאות של 25 בינואר] אלראי. <https://www.alraimedia.com/article/249958>

אז מה הסיפור עם שייח ג'ראח? (2021, 4 ביוני). האגודה לזכויות האזרח בישראל. https://www.acri.org.il/post/___629

דויד, י', שמיר, י' וסימפסון, א' (2017). כשהסטטוס (החברתי-כלכלי) והסטטוס (בפייסבוק) ירדו לרחוב: תקשורת, מעורבות פוליטית ואקלים דעות במחאה החברתית בקיץ 2011. *מגמות*, נב(1), 390-359.

דיין-גבאי, א' (2020). איזה מין נשיא: פרשת משה קצב כנקודת מפנה בשיח התקשורת על עבירות מין בישראל. *מסגרות מדיה*, 19, 43-70.

הירשגה, א' ושיזף, ה' (2017, 26 במאי). סיכול ממוקד: השיטה החדשה להתמודדות עם טרור היחידים נחשפת. *הארץ*. <https://www.haaretz.co.il/magazine/.premium-MAGAZINE-1.4124379>

חסון, נ' (2021, 26 בספטמבר). המשטרה עצרה מפגינים שהניפו דגלי פלסטין, ביהמ"ש הבהיר שזו אינה עבירה. *הארץ*. <https://www.haaretz.co.il/news/law/.premium-1.10242913>

לשם, א' (2021, 25 במאי). "אינתיפאדת הטיקטוק" הפכה לרגע בו הנרטיב הפלסטיני ניצח. *הארץ*. <https://www.haaretz.co.il/captain/net/.premium-1.9841342>

קוריאל, א' (2021, 25 באוגוסט). סרטון הטיקטוק שעורר סערה: תושב הרט נעצר בחשד שסטר לצעירה בישבנה. *ynet*. <https://www.ynet.co.il/news/article/bkr6k8xbr>

רמון, א' (2017). *תושבים, לא אזרחים: ישראל וערביי מזרח ירושלים, 1967-2017*. מכון ירושלים למחקרי מדיניות.

תובל-משיח, ר', וספקטור-מרזל, ג' (2010). *מחקר נרטיבי: תיאוריה, יצירה ופרשנות*. מאגנס ומכון מופ"ת.

תותרי, מ' (2015). *התקשורת הפלסטינית ובניית אומה*. רסלינג.

7amleh (2021). *العدوان على الحقوق الرقمية الفلسطينية* [הפגיעה בזכויות הדיגיטליות של פלסטינים]. <https://7amleh.org/2021/05/21/hmlh-ysdr-tqryra-ywthq-alandwan-ala-alhqwq-alrqmyh-alfstynyh>

Al-Quds Al-Arabi (2008, December 18). *الحذاء في الثقافة العربية* [הנעל בתרבות הערבית]. <https://www.alquds.co.uk/الحذاء-في-الثقافة-العربية/>

Abidin, C. (2020). Mapping internet celebrity on TikTok: Exploring attention economies and visibility labours. *Cultural Science Journal*, 12(1), 77–103. doi.org/10.5334/csci.140

Abidin, C. (2021). From "networked publics" to "refracted publics": A companion framework for researching "below the radar" studies. *Social Media + Society*, 7(1). doi.org/10.1177/2056305120984458

Alimardani, M., & Elswah, M. (2021). *Digital orientalism: #SaveSheikhJarrah and Arabic content moderation*. In POMEPS Studies 43: Digital Activism and Authoritarian Adaptation in the Middle East. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3900520

Ammar, L., Alhamarna, H., AlWawi, Y., ElSayed, Y., & Harb, H. (2020). Analysis of the representation of the 2019 Lebanese protests and the 2020 Beirut explosion on TikTok. *KIU Interdisciplinary Journal of Humanities and Social Sciences*, 1(3), 53–72.

Anderson, M., Toor, S., Olmstead, K., Rainie, L., & Smith, A. (2018, July 11). *Activism in the social media age*. Pew Research Center: Internet, Science & Tech. <https://www.pewresearch.org/internet/2018/07/11/activism-in-the-social-media-age/#fn-20803-2>

Appadurai, A. (2006). *Fear of small numbers*. Duke University Press.

Askanius, T. (2016). Online video activism and political mash-up genres. *JOMEC Journal*, (4), 1–17.

Badr, H., & Möller, L. M. (2021). Beyond mainstream media and communication perspectives on the Arab uprisings. *Media and Communication*, 9(4), 260–263. doi.org/10.17645/mac.v9i4.5151

Basch, C. H., Yalamanchili, B., & Fera, J. (2022). #Climate change on TikTok: A content analysis of videos. *Journal of Community Health*, 47(1), 163–167. <https://doi.org/10.1007/s10900-021-01031-x>

Barghuthy, A., & Carmel, A. (2019). *The chilling effect among Palestinian youth in social media*. Tamle — The Arab Center for the Advancement of Social Media. https://7amleh.org/wp-content/uploads/2019/10/7amleh_Net_0919_ENGLISH1.pdf

Bar-Tal, D., & Halperin, E. (2011). Socio-psychological barriers to conflict resolution. In D. Bar-Tal (Ed.), *Intergroup conflicts and their resolution: A social psychological perspective* (pp. 217–239). Psychology Press.

Ben David, A., & Bahour, S. (2009). Access to information in the occupied Palestinian territory. *Global Information Society Watch*, 171–173.

Bennett, W. L., & Segerberg, A. (2012). The logic of connective action: Digital media and the personalization of contentious politics. *Information, Communication & Society*, 15(5), 739–768. doi.org/10.1080/1369118X.2012.670661

Berger, M. (2013). Palestine's occupied fourth estate: An inside look at the work lives of Palestinian print journalists. *Arab Media and Society*, 17(Winter), 1–27.

Bhandari, A., & Bimo, S. (2020). Tiktok and the “algorithmized self”: A new model of online interaction. *AoIR Selected Papers of Internet Research*, 27(10), 1–3.

Brown, A. J. (2020). “Should I stay or should I leave?”: Exploring (dis) continued Facebook use after the Cambridge Analytica scandal. *Social Media + Society*, 6(1). doi.org/10.1177/2056305120913884

Bruns, A., & Burgess, J. (2011). *The use of twitter hashtags in the formation of ad hoc publics*. Sixth European Consortium for Political Research General Conference, Iceland (25–27 August), University of Iceland, Reykjavik.

Bruns, A., & Burgess, J. (2015). Twitter hashtags from ad hoc to calculated publics. In N. Rambukkana (Ed.), *Hashtag publics* (pp. 13–28). Peter Lang.

de Vries, M. (2021). Mockery as a tool of Palestinian resistance on TikTok. *Beehive: Middle East Social Media*, 9(6). <https://dayan.org/content/mockery-tool-palestinian-resistance-tiktok>

de Vries, M., Simry, A., & Maoz, I. (2015). Like a bridge over troubled water: Using Facebook to mobilize solidarity among East Jerusalem Palestinians during the 2014 war in Gaza. *International Journal of Communication*, 9(28), 2622–2649.

de Vries, M., Kligler-Vilenchik, N., Alyan, E., Ma'oz, M., & Maoz, I. (2017). Digital contestation in protracted conflict: The online struggle over al-Aqsa Mosque. *The Communication Review*, 20(3), 189–211. <https://doi.org/10.1080/10714421.2017.1362814>

Gal, N. (2019). Ironic humor on social media as participatory boundary work. *New Media & Society*, 21(3), 729–749. doi.org/10.1177/1461444818805719

Gillespie, T. (2018). *Custodians of the internet: Platforms, content moderation, and the hidden decisions that shape social media*. Yale University Press.

Ceci, L. (2022). *TikTok: Usage growth by region 2020*. Statista. <https://www.statista.com/statistics/1233753/tiktok-usage-growth-worldwide-by-region/>

Cervi, L., & Divon, T. (in press). “Playful activism: Memetic performances of Palestinian resistance on TikTok.” *Social Media + Society*.

Chorev, H. (2019). Palestinian social media and lone-wolf attacks: Subculture, legitimization, and epidemic. *Terrorism and Political Violence*, 31(6), 1284–1306. <https://doi.org/10.1080/09546553.2017.1341878>

Christensen, H. S. (2011). Political activities on the internet: Slacktivism or political participation by other means? *First Monday*, 16(2). <https://doi.org/10.5210/fm.v16i2.3336>

Cohen, H. (2022). Marketing the occupation to the Palestinians of the West Bank: Shabak Facebook pages in historical context. *Israel Studies*, 27(1), 1–34.

Coleman, P. T. (2006). Conflict, complexity, and change: A meta-framework for addressing protracted, intractable conflicts—iii. *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology*, 12(4), 325–348. https://doi.org/10.1207/s15327949pac1204_3

Doyle, B. (2022). *TikTok statistics — Everything you need to know*. Wallaroo Media. <https://wallaroomedia.com/blog/social-media/tiktok-statistics/>

Fatafta, M. (2021). Transnational digital repression in the MENA region. In M. Lynch (Ed.) *Digital activism and authoritarian adaptation in the Middle East* (pp 41–47). George Washington University.

Filipovic, J. (2021, October 6). Opinion: Facebook whistleblower Frances Haugen confirms our worst fears. *CNN*. <https://edition.cnn.com/2021/10/06/opinions/facebook-frances-haugen-congress-hearing-filipovic/index.html>

Frosh, P., & Wolfsfeld, G. (2007). ImagiNation: News discourse, nationhood and civil society. *Media, Culture & Society*, 29(1), 105–129. doi.org/10.1177/0163443706072001

Gerbaudo, P. (2012). *Tweets and the streets: Social media and contemporary activism*. Pluto Press.

Ghoni, W. (2012). *Revolution 2.0: The power of the people is greater than the people in power: A memoir*. Houghton Mifflin Harcourt.

Goodin, R. E., & Tilly, C. (Eds.) (2006). *The Oxford handbook of contextual political analysis* (Vol. 5). Oxford Handbooks.

Hautea, S., Parks, P., Takahashi, B., & Zeng, J. (2021). Showing they care (or don't): Affective publics and ambivalent climate activism on TikTok. *Social Media + Society*, 7(2). doi.org/10.1177/20563051211012344

Hazboun, I., Maoz, I., & Blondheim, M. (2019). Palestinian media landscape: Experiences, narratives, and agendas of journalists under restrictions. *The Communication Review*, 22(1), 1–25. doi.org/10.1080/10714421.2018.1557964

Hurley, Z. (2022). Middle Eastern women influencers' interdependent/independent subjectification on Tiktok: Feminist postdigital transnational inquiry. *Information, Communication & Society*, 25(6), 734–751. <https://doi.org/10.1080/1369118X.2022.2044500>

Jenkins, H. (2016). **Youth voice, media, and political engagement: Introducing the core concepts**. In H. Jenkins, S. Shresthova, L. Gamber-Thompson, N. Kligler-Vilenchik, & A. Zimmerman (Eds.), *By any media necessary: The new youth activism* (pp 1–60). NYU Press.

Karkabi, N. (2018). Electro-dabke: Performing cosmopolitan nationalism and borderless humanity. *Public Culture*, 30(1), 173–196. doi.org/10.1215/08992363-4189215

Katriel, T. (2020). *Defiant discourse: Speech and action in grassroots activism*. Routledge.

Kaun, A., & Uldam, J. (2018). Digital activism: After the hype. *New Media & Society*, 20(6), 2099–2106. doi.org/10.1177/1461444817731924

Kaye, D. B. V., Chen, X., & Zeng, J. (2021). The co-evolution of two Chinese mobile short video apps: Parallel platformization of Douyin and TikTok. *Mobile Media & Communication*, 9(2), 229–253. doi.org/10.1177/2050157920952120

Klein, M. (2008). Jerusalem as an Israeli problem—A review of forty years of Israeli rule over Arab Jerusalem. *Israel Studies*, 13(2), 54–72. <http://www.jstor.org/stable/30245685>

Kriesberg, L. (1993). Intractable conflicts. *Peace Review*, 5(4), 417–421. doi.org/10.1080/10402659308425753

Kumanyika, C. (2017). Livestreaming in the Black Lives Matter network. In A. Day (Ed.), *DIY utopia: Cultural imagination and the remaking of the possible* (pp. 169–188). Lexington Books.

Li, E. P. H., & Prasad, A. (2018). From wall 1.0 to wall 2.0: Graffiti, social media, and ideological acts of resistance and recognition among Palestinian refugees. *American Behavioral Scientist*, 62(4), 493–511. doi.org/10.1177/0002764218759582

Light, B. (2014). *Disconnecting with social networking sites*. Springer.

Lilleker, D. G., & Koc-Michalska, K. (2017). What drives political participation? Motivations and mobilization in a digital age. *Political Communication*, 34(1), 21–43. doi.org/10.1080/10584609.2016.1225235

- Lim, M. (2012). Clicks, cabs, and coffee houses: Social media and oppositional movements in Egypt, 2004–2011. *Journal of Communication*, 62(2), 231–248. doi.org/10.1111/j.1460-2466.2012.01628.x
- Literat, I., & Kligler-Vilenchik, N. (2019). Youth collective political expression on social media: The role of affordances and memetic dimensions for voicing political views. *New Media & Society*, 21(9), 1988–2009. doi.org/10.1177/1461444819837571
- Marx, G. T. (2015). Surveillance studies. *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*, 23(2), 733–741.
- McDonald, D. A. (2009). Poetics and the performance of violence in Israel/Palestine. *Ethnomusicology*, 53(1), 58–85. http://www.jstor.org/stable/25653047
- Monshipouri, M., & Prompichai, T. (2018). Digital activism in perspective: Palestinian resistance via social media. *International Studies Journal*, 14(4), 42–63.
- Morozov, E. (2011). Response to Philip N. Howard's review of *The Net Delusion: The Dark Side of Internet Freedom*. *Perspectives on Politics*, 9(4), 897.
- Papacharissi, Z. (2015). *Affective publics: Sentiment, technology, and politics*. Oxford University Press.
- Papacharissi, Z., & de Fatima Oliveira, M. (2012). Affective news and networked publics: The rhythms of news storytelling on #Egypt. *Journal of Communication*, 62(2), 266–282. doi.org/10.1111/j.1460-2466.2012.01630.x
- Portwood-Stacer, L. (2013). Media refusal and conspicuous non-consumption: The performative and political dimensions of Facebook abstention. *New Media & Society*, 15(7), 1041–1057. doi.org/10.1177/1461444812465139
- Yarchi, M., Samuel-Azran, T., & Bar-David, L. (2017). Facebook users' engagement with Israel's public diplomacy messages during the 2012 and 2014 military operations in Gaza. *Place Branding and Public Diplomacy*, 13(4), 360–375. https://link.springer.com/article/10.1057/s41254-017-0058-6
- Rein, K., & Venturini, T. (2018). Ploughing digital landscapes: How Facebook influences the evolution of live video streaming. *New Media & Society*, 20(9), 3359–3380. doi.org/10.1177/1461444817748954

Rutherford, B. N., Sun, T., Johnson, B., Co, S., Lim, T. L., Lim, C. C. W., Chiu, V., Leung, J., Stjepanovic, D., Connor, J. P., & Chan, G. C. K. (2022). Getting high for likes: Exploring cannabis-related content on TikTok. *Drug and Alcohol Review, 41*, 1119–1125. doi.org/10.1111/dar.13433

Salman, A., & Saad, S. (2015). Online political participation: A study of youth usage of new media. *Mediterranean Journal of Social Sciences, 6*(4), 88–93. doi.org/10.5901/mjss.2015.v6n4s3p88

Schellewald, A. (2021). Communicative forms on TikTok: Perspectives from digital ethnography. *International Journal of Communication, 15*, 1437–1457. https://ijoc.org/index.php/ijoc/article/view/16414

Shalhoub-Kevorkian, N. (2011). E-resistance among Palestinian women: Coping in conflict-ridden areas. *Social Service Review, 85*(2), 179–204.

Shifman, L. (2014). The cultural logic of photo-based meme genres. *Journal of Visual Culture, 13*(3), 340–358.

Siapera, E., Hunt, G., & Lynn, T. (2015). #GazaUnderAttack: Twitter, Palestine and diffused war. *Information, Communication & Society, 18*(11), 1297–1319. doi.org/10.1080/1369118X.2015.1070188

Stepanova, E. (2011). The role of information communication technologies in the “Arab Spring”. *Ponars Eurasia, 15*(1), 1–6.

Strauss, A., & Corbin, J. M. (1997). *Grounded theory in practice*. Sage.

Tawil-Souri, H., & Aouragh, M. (2014). Intifada 3.0? Cyber colonialism and Palestinian resistance. *The Arab Studies Journal, 22*(1), 102–133.

Tufekci, Z., & Wilson, C. (2012). Social media and the decision to participate in political protest: Observations from Tahrir Square. *Journal of Communication, 62*(2), 363–379. doi.org/10.1111/j.1460-2466.2012.01629.x

Vijay, D., & Gekker, A. (2021). Playing politics: How Sabarimala played out on TikTok. *American Behavioral Scientist, 65*(5), 712–734. doi.org/10.1177/0002764221989769

Vincent, J. (2022, February 28). *TikTok expands maximum video length to 10 minutes*. The Verge. https://www.theverge.com/2022/2/28/22954525/tiktok-maximum-video-length-10-minutes

Weimann, G., & Masri, N. (2020). Research note: Spreading hate on TikTok. *Studies in Conflict & Terrorism, 1*–14. doi.org/10.1080/1057610X.2020.1780027

Wolfsfeld, G., Segev, E., & Sheaffer, T. (2013). Social media and the Arab Spring: Politics comes first. *The International Journal of Press/Politics*, 18(2), 115–137. doi.org/10.1177/1940161212471716

Wong, K. (2019). *TikTok activism: Teen uses TikTok app to shine a light on persecution of Uighurs in China*. The Organization for World Peace. theowp.org/tiktok-activism-teen-uses-tiktok-app-to-shine-a-light-on-persecution-of-uighurs-in-china/

Zuckerman, E. (2014). New media, new civics? *Policy & Internet*, 6(2), 151–168. doi.org/10.1002/1944-2866.POI360